

УДК 37.013.42

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ І МОЛОДІ МЕТОДАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВУЛИЧНОЇ РОБОТИ

Тарасенко Н.В., к. пед. н.,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Харківська гуманітарно-педагогічна академія Харківської обласної ради

Кріпак Н.М., студентка
факультету педагогічної освіти
Харківська гуманітарно-педагогічна академія Харківської обласної ради

У статті розглянуто теоретичні засади формування гендерної культури дітей і молоді; розкрито зміст понять «гендерна культура» та «соціальна вулична робота»; представлено структурні компоненти формування гендерної культури дітей і молоді; обґрунтовано доцільність використання методів соціальної вуличної роботи (ігротеки, дискотеки, вуличний театр тощо) у процесі формування гендерної культури дітей і молоді.

Ключові слова: гендерна культура, соціальна вулична робота, методи соціальної вуличної роботи, соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю.

В статье рассмотрены теоретические основы формирования гендерной культуры детей и молодежи, раскрыто содержание понятий «гендерная культура» и «социальная уличная работа»; представлены структурные компоненты формирования гендерной культуры детей и молодежи; обоснована целесообразность использования методов социальной уличной работы (игротехники, дискотеки, уличного театра и т. д.) в процессе формирования гендерной культуры детей и молодежи.

Ключевые слова: гендерная культура, социальная уличная работа, методы социальной уличной работы, социально-педагогическая работа с детьми и молодежью.

Tarasenko N.V., Kripak N.M. THE FORMATION OF GENDER CULTURE OF CHILDREN AND YOUNG BY THE METHODS OF SOCIAL STREET WORK

In the article the theoretical base of the formation of gender culture of children and youth is examined; the content of the concepts «gender culture» and «social street work» is revealed; structural components of the formation of gender culture of children and young are represented; the expediency of using methods of social street work (games and discos, street theater, etc.) in the formation of gender culture of children and youth is justified.

Key words: gender culture, social street work, methods of street work, social and educational work with children and young.

Постановка проблеми. Розвиток української держави характеризується процесами демократизації та зміцненням міжкультурних зв'язків з європейськими країнами. Це стосується всіх сфер дошкільної, середньої та вищої освіти, соціального виховання, профорієнтаційної роботи та, зокрема, процесу гендерної просвіти особистості.

Упровадження європейських стандартів щодо рівності прав чоловіків і жінок підкріплене низкою вітчизняних нормативно-законодавчих актів, серед яких Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і Факультативний протокол до неї, Декларація та Платформа дій Пекінської конференції ООН, Цілі розвитку тисячоліття ООН, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок

і чоловіків на період до 2016 року» (розділ VIII) від 26 вересня 2013 року № 717, «Міжнародна Декларація про рівноправність жінок та чоловіків», прийнята Комітетом Міністрів 16 листопада 1988 року, Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» та ін.

Затверджені нормативно-правові акти розширюють можливості вибору для чоловіків і жінок поведінкових паттернів, соціальних ролей, сфери професійної діяльності тощо, однак водночас цілком зрозуміло є потреба в збереженні традиційних суспільних норм статево-рольової поведінки, визначених національним менталітетом.

Окреслені протиріччя створили передумови для появи в молодого покоління розбіжностей у виборі егалітарних чи традиційних цінностей і обумовили необхідність пошуку ефективних, інноваційних методів соціально-педагогічної діяльності з фор-

мування гендерної культури дітей і молоді, одними з яких є методи вуличної роботи.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичні аспекти проблеми формування гендерної культури особистості висвітлювали у своїх наукових розвідках вчені С. Вихор, Т. Говорун, І. Зверева, Я. Кічук, В. Кравець, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Л. Смоляр, О. Цокур та ін.

Зокрема, питання впровадження активних та інтерактивних методів формування гендерної культури дітей і молоді (серед яких диспут, рольові ігри, мозковий штурм, метод вільних асоціацій і евристичних завдань тощо) досліджували В. Авгеєва, Т. Булавина, Л. Бут, О. Васильченко, Н. Грицьк, А. Дорохіна, О. Кікінежді, О. Кісь, Н. Кутова, К. Левченко, Л. Малес, О. Сулова, М. Скорик, Н. Шинкарьова; застосування засобів етнопедагогіки в контексті формування гендерної культури докладно розглянуто в працях С. Вихор; пошук шляхів вирішення проблеми інтеграції гендерних досліджень у зміст навчальних дисциплін студентської молоді наведений у наукових роботах П. Терзі.

Вважаємо, що нині теоретичну та практичну значущість для розв'язання проблеми формування гендерної культури особистості мають фундаментальні наукові розробки щодо соціальної вуличної роботи, які частково репрезентовано в працях зарубіжних (М. Арсьяга, В. Гонзалез, С. Деккер, М. Мікконен, Дж. Фунд, Е. Хаас, В. Хаас та ін.) та вітчизняних (А. Капська, Р. Вайнола, Л. Тюптя, О. Безпалько, І. Мигович, Л. Рень, Л. Завацька) учених.

З огляду на сказане вище **мета** нашої статті – теоретично обґрунтувати застосування методів вуличної роботи в процесі формування гендерної культури дітей і молоді.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи поняття «гендерна культура», автори-дослідники вказують на тісний зв'язок цього явища з ідеєю гендерної рівності, тобто виключенням будь-яких форм дискримінації за статевою ознакою (О. Вороніна, Т. Голованова, С. Гришак, Т. Мельник), та гендерною ідентичністю як осмисленням своєї належності до певної статі (Т. Говорун, Г. Лактіонова, І. Кльоціна, В. Кравець, М. Кіммель, М. Палуді).

О. Васильченко зазначає, що «гендерна культура – це частина загальної культури, що представлена у вигляді цінностей, знань, норм поведінки, які пов'язані з гендерними уявленнями особистості щодо ролі чоловіка та жінки в будь-яких сферах життєдіяльності людини» [3, с. 53].

А. Дорохіна розуміє під гендерною культурою уявлення про життєве призначення

чоловіка та жінки, властиві їм позитивні якості, прояви фізіологічних, психологічних особливостей чоловіка та жінки [4]. Автор констатує, що гендерна культура являє собою сформованість таких соціально-психологічних особливостей людини, що мають бути притаманні їй відповідно до біологічної статі за вимогами конкретного суспільства, до якого належить ця людина, і які забезпечують налагодження стосунків між чоловіком і жінкою. На думку Н. Шинкарьової, гендерна культура виступає як «складова особистості, заснована на сукупності динамічних уявлень про чоловіків і жінок, їх соціальні ролі, стереотипи, ставлення до протилежної статі» [10].

Тобто гендерна культура особистості визначається трансформаційними процесами в її соціальному середовищі, виступає не лише продуктом діяльності суспільства, а й характеризує розвиток окремої людини, є компонентом структури особистості та визначає соціальний портрет чоловіка та жінки, притаманний цьому суспільству, виступає як частина соціальної культури, досвід суспільства в процесі свого розвитку, який зумовив сучасні норми поведінки чоловіка і жінки; як рівень засвоєння гендерних знань, цінностей і норм поведінки, особливості яких залежать від форми домінуючих у суспільстві цінностей – патріархальних або егалітарних.

Дослідження змісту поняття «гендерна культура» дозволило нам виокремити наступні його визначення.

Гендерна культура – це:

- частина загальної культури та культурного досвіду суспільства;
- рівень засвоєння гендерних знань, цінностей і норм поведінки;
- компонент структури особистості, який формує соціальний портрет чоловіка або жінки;
- сума соціально-психологічних особливостей, яка забезпечує гармонійні стосунки з протилежною статтю.

Отже, гендерна культура дітей і молоді – це кінцевий результат засвоєння молодим поколінням гендерних знань, цінностей і норм поведінки, визначених рівнем розвитку суспільства; це складова особистості, яка визначає соціально-психологічний портрет хлопчика або дівчинки, юнака або дівчини та регулює стосунки між ними.

Суть процесу формування гендерної культури дітей і молоді, на думку О. Васильченко, полягає у творенні, функціонуванні, передачі її основних компонентів [3, с. 55]. І. Лисова виділяє когнітивний, операціональний і особистісно-творчий компоненти гендерної культури. Ю. Бичи-

хіним докладно опрацьовано аксіологічний компонент. У наукових дослідженнях Л. Мандрик висвітлено мотиваційну складову гендерної культури. О. Васильченко приділяє особливу увагу наявності рефлексивного компоненту. На думку Т. Дороніної, П. Терзі, О. Цокур, Н. Шинкарьової та ін., формування гендерної культури можливо за системи таких її компонентів, як гендерні знання, гендерні цінності, гендерні норми поведінки.

На основі аналізу зазначених наукових досліджень ми виокремлюємо такі структурні компоненти формування гендерної культури дітей і молоді:

- ціннісно-мотиваційний (особистісне ставлення до проблеми дискримінації за статевою ознакою, відсутність упереджень у сприйнятті інших);
- когнітивний (знання гендерної теорії, міжнародних і вітчизняних документів щодо впровадження ідеї гендерної рівності в суспільство);
- поведінковий (уміння використовувати гендерні знання в усіх сферах життєдіяльності, здатність розуміти гендерну ідентичність іншої людини).

На нашу думку, до інноваційних методів формування усіх зазначених структурних компонентів гендерної культури дітей і молоді належить соціальна вулична робота.

Уперше соціальна вулична робота була заснована як метод соціально-педагогічної роботи понад 150 років тому, започаткована церквою й окремими благодійними групами. Зараз у нормативно-правових документах і фахових виданнях поняття «соціальна вулична робота» може синонімічно замінюватись термінами «стрітворк», «мобільна соціальна робота», «аутріч-робота» тощо. Зміст вуличної роботи полягає зазвичай у діяльності, направленій на контакт з клієнтом і надання соціальних послуг на зручній для нього території [9, с. 151].

За визначенням А. Капської, О. Беспалько та Р. Вайноли, соціальна вулична робота – це такий метод роботи, що ґрунтується на покращенні здоров'я дітей і молоді шляхом привнесення того, чого вони позбавлені; спонукання дітей і підлітків до встановлення відносин з людиною чи групою, що піклується про них та може допомогти їм в організації дозвілля; допомога «дітям вулиці» в реалізації їх прав, можливостей, здібностей [1, с. 123].

У посібнику з методики міждисциплінарного ведення випадку при роботі з безпритульними, бездоглядними неповнолітніми дітьми [7] авторами наводиться визначення, що соціальна вулична робота –

це спосіб установаження і підтримки контакту між спеціалістами та цільовою групою, потенційно зацікавленою в послугах, що надаються.

Тобто соціальна вулична робота традиційно розуміється як напрям роботи з «дітьми вулиці». Однак слід звернути увагу, що до категорії «діти вулиці», на яку спрямована соціальна вулична робота, входять не лише особи бездоглядні та безпритульні, а також діти, які тривалий час знаходяться на вулиці та втратили зв'язки з родичами, школою і суспільством в цілому; діти, що проживають вдома з батьками чи іншими родичами, але більшу частину свого часу проводять на вулиці та не відвідують школу чи інші навчальні заклади; діти, що проживають вдома з батьками чи іншими родичами, більш чи менш регулярно відвідують школу, але мають проблеми як у навчанні, так і з поведінкою; діти, що раптово залишились без батьківського піклування з різних причин, у тому числі біологічні сироти. Тобто категорія «діти вулиці», яка нині стала однією з тих, на яку направлена стратегія соціальної вуличної роботи, не обмежується лише бездоглядними та безпритульними, а включає широке коло клієнтів, які потребують допомоги.

У межах нашого дослідження в якості об'єкта соціальної вуличної роботи з формування гендерної культури дітей і молоді виступає широка аудиторія осіб, що значний час (майже увесь свій вільний час) перебуває в умовах вулиці без постійного нагляду дорослих і визначеного педагогічно спрямованого заняття, а тому становлять вразливу соціальну групу щодо формування гендерних стереотипів, упереджень, негативних форм поведінки в системі гендерних стосунків тощо.

На нашу думку, формування гендерної культури дітей і молоді стане можливим за умови використання таких методів вуличної роботи, як ігротека, дискотека, вуличний театр, консультування тощо. Розглянемо їх суть і перспективи використання в процесі формування гендерної культури дітей і молоді:

– ігротека – це комплекс ігор, спрямованих на організацію змістовного, пізнавального дозвілля, яке має на меті розвиток особистісних якостей дітей і молоді; формування загальнолюдських морально-вольових якостей (сміливість, чуйність, доброта, рішучість та ін.), властивих представникам обох статей; проведення рухливих і спортивних ігор з фізичного розвитку юнаків і дівчат (ігри-естафети, спартакіади, футбол, баскетбол, теніс тощо);

– дискотека – це розважальний, танцювальний захід, спосіб організації рухливого дозвілля, який забезпечує розвиток емоційної сфери особистості, установлення комунікативних зв'язків, формування культури спілкування з протилежною статтю;

– вуличний театр – це особлива форма сценічних дій, яка розвиває емоційно-чуттєву сферу глядачів і акторів; завдяки своїй наочності здатна реалізувати просвітницьку та профілактичну діяльність; дозволяє прищеплювати гендерні знання та цінності, формувати моделі відповідної поведінки. Окремим видом вуличного театру може виступати інтерактивний театр, під час якого глядачі є активними учасниками драматизації та через імпровізацію визначають фінал вистави;

– консультування – це надання спеціалістом соціально-педагогічної сфери дітям та молоді інформації про державні механізми забезпечення рівності прав жінок і чоловіків, попередження гендерної дискримінації, гендерного насильства, про телефонні лінії, консультативні пункти та окремі центри, до яких можна звернутись за допомогою з цих питань;

– соціальна акція – це метод вуличної роботи, направлений на популяризацію гендерних цінностей через організовані флешмоби, ярмарки й інші масові заходи, які дозволяють великій кількості людей упродовж певного терміну висловити або виявити своє ставлення до проблеми, надати підтримку, особисто взяти участь у її вирішенні;

– соціальна реклама – це створення та демонстрація продуктів засобами масової інформації для розповсюдження інформації про гендерну теорію, соціальні інститути, що захищають права жінок і чоловіків, нормативно-законодавчі акти, на які вони спираються, наслідки сучасних суспільних подій для молодого покоління, юнаків і дівчат, місця, у які можна звернутися з приводу гендерної дискримінації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, докладний аналіз наукових пошуків з теми дослідження дає змогу зробити висновок, що суть формування гендерної культури дітей і молоді методами соціальної вуличної роботи полягає в прищепленні гендерних знань, цінностей і норм поведінки через проведення інформаційно-консультаційних кампаній, використання соціальної реклами з гендерної тематики, правової основи гендерної рівності, навчання в ході гри, театральної вистави, дискотеки, соціальної акції гендерної неупередженості та здатності розуміти гендерну ідентичність себе та інших.

Перспективним напрямом нашого дослідження вважаємо наукову розробку системи методів соціальної вуличної роботи з формування гендерної культури дітей і молоді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Капська. О. Безпалько, Р. Вайнола ; за заг. ред. А. Капської. – К., 2002. – С. 122–127.
2. Вайнола Р. Особливості соціальної вуличної роботи в умовах великого міста / Р. Вайнола // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління : зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – № 1 (23). – С. 48–54.
3. Васильченко О. Сутність, структура та зміст гендерної культури студентів університету / О. Васильченко // Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. – 2013. – № 1. – С. 50–58. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2013_1_10.
4. Дорохіна А. Проблеми формування гендерної культури та освіти в сучасному суспільстві / А. Дорохіна // Соціальні науки: досвід і проблеми підготовки фахівців соціальної роботи : матеріали VI Всеросійської науково-практичної конференції (11–12 квітня 2006 р.) : зб. мат. конф. / Російський державний професійно-педагогічний університет ; під заг. ред. К. Кузьміна. – Єкатеринбург, 2006. – 279 с. – Вип. 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://do.teleclinica.ru/206949/>.
5. Железняк О. Технології гендерного виховання як основа набуття професійної компетентності сучасного педагога / О. Железняк // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Педагогіка. – 2010. – Т. 136. – Вип. 123. – С. 59–63. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2010_136_123_12.
6. Короткий термінологічний словник із соціальної педагогіки, соціальної роботи / уклад. Л. Лохвицька, І. Доброскок. – Переяслав-Хмельницький, 2007. – С. 114.
7. Посібник з методики міждисциплінарного ведення випадку при роботі з безпритульними, бездоглядними неповнолітніми дітьми. – К. : Організація «Право на здоров'я» (HealthRightInternational), 2010. – 68 с.
8. Соціальна робота: технічний аспект : [навч. посібник] / за ред. проф. А. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – С. 286–287.
9. Тарасенко Н. Соціальна вулична робота як засіб формування здорового способу життя сучасної молоді / Н. Тарасенко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – 2011. – Вип. 36. – С. 151–154. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2011_36_24.
10. Шинкарева Н. Формирование основ гендерной культуры у воспитанников детского дома [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bs.u.ru/content/news/3087/avtoreferat.doc.